

وزارت علوم، تحقیقات و فناوری

موسسه پژوهش و برنامه‌ریزی آموزش عالی

تحولات بین‌نسلی در زندگی دانشگاهی ایران

مطالعه‌ای در سه نسل استادی

مؤلفان:

مقصود فراستخواه

زهرا محمدی

۱۴۰۰

سرشناسه	فراسخواه، مقصود، ۱۳۳۵ -
عنوان و نام پدیدآور	تحولات بین نسلی در زندگی دانشگاهی ایران : مطالعه ای در سه نسل استادی / مؤلفان مقصود فراسخواه، زهرا محمدی.
مشخصات نشر	تهران : موسسه پژوهش و برنامه ریزی آموزش عالی، ۱۴۰۰.
مشخصات ظاهری	۱۶۱ ص.
شابک	۹۷۸-۶۲۲-۹۸۸۱۸-۳-۵
وضعیت فهرست نویسی	فیبا
موضوع	دانشگاهها و مدارس عالی -- ایران
موضوع	Universities and colleges --Iran
موضوع	مدرسان -- ایران
موضوع	College teachers --Iran
موضوع	مدرسان -- ایران -- نگرشها
موضوع	College teachers --Iran -- Attitudes
شناسه افزوده	محمدی، زهرا، ۱۳۴۲ -
شناسه افزوده	موسسه پژوهش و برنامه ریزی آموزش عالی
شناسه افزوده	Institute for Research and Planning in Higher Education
رده بندی کنگره	LA۳۴۳
رده بندی دیویی	۵۵۳۷۸
شماره کتابشناسی ملی	۸۵۴۹۵۸
اطلاعات رکورد کتابشناسی : فیبا	

نام کتاب: تحولات بین نسلی در زندگی دانشگاهی ایران: مطالعه‌ای در سه نسل استادی
مؤلفان: مقصود فراسخواه (استاد مؤسسه پژوهش و برنامه‌ریزی آموزش عالی) - زهرا محمدی (استادیار دانشگاه پیام نور)

مدیر اجرایی انتشارات: پروین قشلاقی

صفحه‌آرایی: زهرا نوری

ناشر: مؤسسه پژوهش و برنامه‌ریزی آموزش عالی

سال چاپ: ۱۴۰۰

شمارگان: ۲۰۰

نوبت چاپ: اول

قیمت: ۲۰۰.۰۰۰ ریال

شابک: ۹۷۸-۶۲۲-۹۸۸۱۸-۳-۵

نشانی: خیابان نلسون ماندلا، خیابان گلفام، شماره ۷۰،

صندوق پستی: ۴۱۵۹-۱۹۳۹۵، تلفن: ۱۷-۱۰۶۱۶-۲۲۰۱۰

دورنگار: ۲۲۰۵۰۳۳۸، وبگاه: www.irphe.ir پست الکترونیکی: institute@irphe.ir

کلیه حقوق اعم از چاپ و تکثیر، نسخه برداری، ترجمه و جز اینها برای ناشر محفوظ است.
(نقل مطالب با ذکر مأخذ بلامانع است.)

فهرست مطالب

مقدمه

ج

فصل اول: کلیات ۱

چستی مسأله دانشگاه ۱

فصل دوم: مباحث نسلی ۵

نظریه‌های نسل ۵

انواع نسل‌بندی ۱۴

بازنمایی نسل‌های دانشگاهی ایران متناظر با تحولات دانشگاهی جهان ۲۵

وضعیت نسل‌های دانشگاهی در ایران ۳۱

فصل سوم: راهبرد پژوهش ۴۳

روش مطالعه ۴۳

میدان مطالعه ۴۳

تکنیک داده‌اندوزی ۴۴

تحلیل و داده‌پردازی ۴۷

فصل چهارم: یافته‌های مشارکت‌کنندگان ۵۵

ویژگیهای زمینه‌ای ۵۵

مقایسه نسل‌های سه‌گانه ۵۷

مقوله‌های مشترک نسل‌ها در مدل نظریه برپایه ۵۹

۱. شرایط علی؛ ۶۰

۲. شرایط محیطی؛ ۷۲

۳. شرایط زمینه‌ای؛ ۷۶

۴. راهبردها و تاکتیک‌ها؛ ۷۸

۵. پیامدها؛ ۱۰۳

فصل پنجم: تحلیل و نتیجه‌گیری ۱۱۹

توصیف نسل‌ها ۱۱۹

مقدمه

دنیای ما گویا مثل قطاری است که از ریل خود خارج شده، هر اتفاقی گزاف و حتی فاجعه آمیز در آن روی می‌دهد. در چنین دنیایی باید بایستیم و به مدد عقل سلیم جمعی، مراقب افت و خیزها و حرکات بی قاعده، خودتخریب و فرساینده جهان خویش باشیم و مواظب جهش‌های ویروس‌وار ویرانگر در اندام‌های معرفتی و هیجانی و حرکتی خودمان باشیم. آنچه همواره دنیای ما نیاز دارد به جای فعل و انفعالات مضطربانه، پویایی و تغییر است و تنوع منطقی و عقلانی است، تحول منظم و معقول و خودآگاه است و توسعه پایدار است.

سرشت زندگی با تحول آشناست اما همواره سطحی از تداوم و ثبات نیز لازم دارد. پیشرفت و توسعه حاصل پویایی و تغییرات است؛ ولی تغییرات منظمی که قواعد و هنجارهای خاص خود را داشته باشد. حتی تحولات پارادایمی و انقلاب‌های علمی و دگرگونی‌های ناپیوسته بزرگ و دورانی هم حاوی منطقی است. تحول نیز نیازمند سنتی و اصول و قواعدی است وگرنه حتی چیزی باقی نمی‌ماند تا از تغییر آن سخن بگوییم.

تغییرات نسلی نیز همینطور است؛ از جمله در علم و دانشگاه. وقتی از نسل جدید استادان در دانشگاه سخن می‌گوییم که سبک و سیاق علم ورزی شان با نسل‌های قبلی کاملاً تفاوت می‌کند، در عین حال به رشته وحدتی هنجارین از منطق علمی و آکادمیک واجتماعی نیازمندیم تا این نسل‌ها را با همه کثرت و تنوعات گسترده شان، به هم وصل بکند. پویایی و توسعه از این «وحدت در عین کثرت» برمی‌خیزد وگرنه

دگرگونی‌های نسلی در علم و دانشگاه اگر قرین نظم و نسق و هنجارهایی نباشد در آن صورت امکان گفت و گوهای سازنده بین نسلی فراهم نمی‌شود، مبادلات خلاق هم‌افزاینده‌ای نیز صورت نمی‌گیرد و جای خود را به فاصله‌ها و بلکه شکاف‌ها، واگرایی‌ها و بیگانگی‌های نسلی می‌دهد.

سخنرانی مشهور وبر/ دانشگاه مونیخ، دربرگیرنده نکته مهمی است. او در آنجا تأکید کرد که حیات دانشگاهی با وجود پویایی‌های عمیق دائمش، منطق و قواعد هنجارین خود را دارد و تغییرات در آن نمی‌تواند مشمول صدفه و گزاف بشود وگرنه اگر روزی از خواب بیدار شویم و ببینیم کسی تصادفاً و بدون قواعد و هنجارهای لازم فقط حسب دست به دست شدن مکان‌های سیاسی کشور، به عنوان رئیس دانشگاه منصوب شده است و یا به همین صورت وبی قاعده کسانی به عنوان دانشجویان تحصیلات تکمیلی وارد دانشگاه می‌شوند یا بی ضابطه به عضویت هیئت علمی درمی‌آیند یا بی‌قاعده ارتقا می‌یابند یا به نام علم بومی و غیر آن، اصول معرفت‌شناختی و روش شناختی معرفت علمی زیر پا گذاشته می‌شود و یا خصیصه جهانی و بین‌المللی علم و دانشگاه در کشور رهین سیاست و ایدئولوژی می‌شود؛ در این صورت باید فاتحه علم و دانشگاه را بخوانیم. دانشگاه برای خود عالمی است و تحولات آن تابع منطقی است. این بحث در کتاب «گاه و بیگاهی دانشگاه در ایران» به تفصیل آمده است (فراستخواه، ۱۳۹۶ و نیز برای تفصیل بیشتر بنگرید به فراستخواه، ۱۳۸۷).

اگر صبح برخیزیم و ببینیم مقالات علمی انبوه کارخانه وار تولید می‌شوند اما تهی از اصالت، رزومه‌ها پر می‌شوند اما بی‌تأثیر اجتماعی، مدارک صادر می‌شوند اما بدون اینکه فرهیختگی و نخبگی بسط پیدا بکند. اگر ببینیم به نام آموزش عالی، ساختمان‌ها و رشته‌ها و دوره‌ها پی در پی در ازدیاد؛ و تابلوهای دانشگاهی بر در و دیوارهای شهرها و روستاها نصب می‌شود اما باری چندان از رنج‌ها و محنت‌های مردمان برداشته نمی‌شود و اگر واگر... در آن صورت باید از پایان دانشگاه سخن بگوییم، به همین ترتیب نیز هست اگر به نام نسل‌های جدید، طوایفی در میدان‌های دانشگاهی‌مان سر برآورند که هر ضابطه و معیار علمی و آموزشی و پژوهشی و

حرفه‌ای را برخلاف عرف‌های معقول جهانی براحتی نادیده می‌گیرند و به همین منوال هم هست اگر دگروارگی نسلی به معنای آن باشد که اصل درس و بحث و علم‌ورزی گم گشته و جای خود را به «شبه علم» و یا «ناعلم» بدهد.

کتاب حاضر از طرحی پژوهشی در آمده است که یکی از نویسندگان کتاب (مقصود فراستخواه) در ذیل برنامه پژوهشی مطالعات نسلی خود، آن را در مؤسسه تعریف کرد. برای همکاری با آن آقای دکتر محمدامین قانع‌ی راد و خانم دکتر زهرا محمدی دعوت به همکاری شدند. درینا که بیماری و درگذشت دوست و همکار دیرین شادروان قانع‌ی راد مانع از ادامه همکاری ایشان در این طرح شد و تحقیق تنها با همکاری خانم دکتر محمدی پیش رفت. مشارالیه‌ها نیز کمال همکاری را در این راه نشان دادند که جای سپاسگزاری دارد. لازم به یادآوری است که مقاله‌ای هم قبلاً از نتایج تحقیق با عنوان «تحول میان نسلی در زندگی علمی استادان دانشگاه، مطالعات و تحقیقات اجتماعی ایران» استخراج و منتشر شده است (محمدی و فراستخواه، ۱۳۹۷). البته مقاله دیگری نیز از این پژوهش تهیه و با عنوان «مطالعه فرهنگ نسلی دانشگاهیان ایران با تکیه بر ویژگی‌های بومی» در مجله تحقیقات فرهنگی چاپ شد (دوره ۱۱، شماره ۴، زمستان ۱۳۹۷، صفحه ۳۳-۵۴) که نویسنده اول کتاب حاضر به سبب عضویت هیئت تحریریه در آن مجله، داوطلبانه ترجیح داد اسمش در مقاله درج نشود و از امتیاز آن صرف نظر کرد. باری فصل نخست کتاب دربارهٔ مسأله تحقیق، فصل دوم، ناظر به سطح نظری، فصل سوم معرفی روش، فصل چهارم یافته‌ها و فصل پنجم نتیجه‌گیری و تحلیل نهایی است. امید که با نقد ناقدان افق‌های بهتری برای ادامه این نوع مطالعات نسلی در ایران گشوده بشود.